

KRITIEK

Hellevoetse vestingwerken puristisch gerestaureerd

Historische kaart van de vesting Hellevoetsluis.

Ontwerp van Copijn voor de restauratie van de westkant 'In tijden van verdediging'.

Gladgeschoren taluds en een wandelpad in het gerestaureerde eerste deel, met links de appartementenboog van Gunnar Daan.

Vestingstad Hellevoetsluis, onder de rook van Rotterdam, aan het Haringvliet, was het meest zuidelijke steunpunt van de 'Stelling van de monden der Maas en van het Haringvliet' – een cruciaal sluitstuk in de verdediging van de vesting Holland. Wat in 1390 als uitwateringskanaal voor overtollig polderwater begon, groeide uit tot bruisende vestingstad met een handels- en oorlogshaven in de achttiende eeuw. Piet Heyn bracht in de Hellevoetse marinehaven de buitgemaakte zilvervloot aan wal.

De hedendaagse vesting oogt minder bedrijvig. Het is een extensief beheerde groene oase rondom de stad. Juist daarin schuilt de opgave, zegt de gemeente: 'Het jarenlange intensieve gebruik en de nieuwe recreatieve wensen maken renovatie noodzakelijk.' De vestingwallen moeten op stedenbouwkundig niveau een grotere rol spelen en beter aansluiten op het functioneren van de openbare ruimte in Hellevoetsluis. Bovendien bieden de wallen een kans om toeristen naar de vesting te trekken, maar door hun vorm en uitstraling wordt die niet goed benut.

In 2005 adviseerde de toenmalige Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (tegenwoordig de Rijksdienst voor het Cultureel erfgoed RCE) om, gezien het monumentale karakter van de vesting, bij de aanpak ervan grondiger te werk te gaan. De vesting en de haven werden namelijk al ontwikkeld onder supervisie van architect Gunnar Daan. Daarin voerde echter stedenbouw de boventoon en bleven de wallen onderbelicht. Mede door bemoediging van het RCE moest de historische analyse en bijbehorende visie worden aangescherpt. Het toen opgestelde renovatieplan voor de vesting ging van tafel.

In 2006 stelde de gemeente Hellevoetsluis een nieuwe ontwikkelvisie op met drie deelgebieden: 'Vredestijd',

'In tijden van verdediging' en 'Stadspark'. Copijn Tuin- en Landschapsarchitecten uit Utrecht voerde een historische analyse uit en werkte de ontwikkelvisie verder uit per deelgebied. Kern van de visie: restauratie, consolidatie en doorontwikkeling. De vesting zou op historisch verantwoorde manier worden gerenoveerd, met aandacht voor afleesbaarheid van de rijke geschiedenis.

'Vredestijd' en het eerste deel van 'In tijden van verdediging' – aan de westkant van de vesting, tussen bastion Westbeer en Molen de Hoop – zijn inmiddels aangepakt. Dit is tevens het gebied pal achter het door Gunnar Daan ontworpen bastion en de boog van appartementen in Scandinavische kleurtinten, dat zich primair op de binnenhaven concentreert (zie *Blauwe Kamer* 2-2005). Hierdoor waren de wallen ondanks enkele doorkijkjes een achterkant geworden, en aan Copijn de taak om met een breder landschappelijk antwoord te komen op het bonte bouwgeweld.

De landschapsarchitecten kozen in dit deelgebied voor het zuiver herstellen van de vesting zoals die in de periode 1880-1907 vanuit militair oogpunt had gefunctioneerd. Niet de benadering van de vesting als thematisch parkgebied en de inbedding in een actuele fysiek-sociale omgeving stond centraal, maar het strikt terugbrengen van de vesting in haar oude oorlogsstaat. In het plan staat: 'Herkenbare historische situaties van militair karakter prevaleren boven andere situaties zoals parkachtige of gegroeide situaties.' Dit lijkt een wat enge benadering van de opgave. Ook de zin 'De grens tussen militair en burgerlijk gebied dient als uitgangspunt voor een nieuwe ruimtelijke afbakening van de binnenrand' typeert de puristische aanpak. 'Mathematisch, functioneel en sober' zijn vervolgens kernwoorden van de beoogde sfeer.

Onderwerp restauratieplan vestingwerken, deelgebied 'In tijden van verdediging'
Locatie Hellevoetsluis
Ontwerp Copijn Tuin- en Landschapsarchitecten
Opdrachtgever Gemeente Hellevoetsluis
Oppervlakte ca. 13 ha, uitgevoerd ca. 3 ha (deel 1)
Visie en ontwerp 2006-nu (fase 1 'Vredestijd' 2006-2008, fase 2 'In tijden van verdediging' (deel 1) 2008-2011)
Uitvoering 2008-2013

Ontwerptekening van het eerste deel, tussen bastion Westbeer en molen de Hoop.

Een smal voetpad tussen de huizen en de aarden wal.

Het pad vanaf de dijk sluit niet aan op het doorkijkje in de gevel.

Zicht op de vestingwal vanuit het binnenterrein van de appartementen.

Betonnen trap naar een plek aan het water.

Drie dicht bij elkaar gelegen cortenstalen loopbruggetjes.

De forse trappartij bij de Westbeerse brug.

Dat is in de vesting duidelijk te zien. De indruk dat je in een levensgrote maquette loopt zal je niet ontgaan. Er is wel uiterst precies ontworpen. De dijklichamen hebben steile gladgeschoren taluds onder een hoek van bijna 45 graden. Er ligt een minimalistisch wandelpad bovenop, dat je onder een hellinghoek van exact twee graden van de Westbeer naar beneden, naar de molen, brengt. Onderweg vind je weinig begeleidend boombepplanting. Een strak gesnoeid haagje scheidt de statige hoge wallen van het water. Af en toe leidt een betonnen trapje naar een plek aan het water. Voor de rest is het leeg. Maar hoe bezielde de wallen zelf ook behandeld zijn, de appartementen en andere bouwsels en hekken aan de binnenzijde blijven het ruimtelijk beeld domineren. Het cultuurhistorische verhaal laat zich dan ook moeilijk vertellen. Rustig is het er wel. Er zijn weinig mensen. Je ruikt de zilte lucht van het Haringvliet, in de verte krijsen meeuwen. Kwam daar ergens de vijand vandaan? Opvallend zijn de cortenstalen bruggetjes en objecten langs het pad. Het zijn de plekken waar de nieuwe

wandelroute de oude vesting in snijdt. Het materiaal is gekozen omdat het refereert aan geen enkele periode (in plaats van beton of steen) en straalt robuust en aardsheid uit. Veelvuldig en consequent zijn insnijdingen aangebracht waarbij de militaire laag getoond wordt. Verderop vormen drie dicht bij elkaar liggende roestbruine loopbruggetjes – die de wandelaar (bij goed kijken) over enkele voormalige geschutsofstellingen leidt – een opmerkelijk tafereel. Een vrouw loopt er met haar hond wat onwennig overheen.

De ontwerpers hebben de reconstructie bijna letterlijk gebaseerd op oude militaire kaarten en luchtfoto's. Dit levert breukvlakken op met de tegenwoordige tijd. Dat zie je in de details. De cortenstalen dijkcoupure met trappartijen bij de Westbeerse brug is eigenlijk te fors gezien de beschikbare ruimte, waardoor ook de voorheen rechte verbinding met de brug nu in een ongelukkige knik loopt. Sommige paden vanaf de wal konden niet worden uitgelijnd op de doorkijkjes in de gevelwand, met knikken als gevolg of zelfs een pad

dat pardoes tegen een voordeur eindigt. Deze plek illustreert bovendien de ruwe overgang naar de woningen: tussen de ruim 2,5 meter hoge aarden wallen en de voortuintjes is slechts een smal voetpad vrijgehouden – ook al is dit de vestingarchitect eerder aan te rekenen dan de landschapsarchitecten. Binnen enkele jaren wordt het tweede deel van 'In tijden van verdediging' opgeleverd. Dit is het meest zuidelijke deel, met fraaie kustbatterij. Daarna volgt het laatste deelgebied, aan de oostzijde van de vesting, dat als 'Stadspark' staat aangemerkt. Het restauratieplan is tot nu toe grondig uitgevoerd. Maar de historische bril en chirurgische precisie waarmee ontworpen is leveren vraagtekens op bij de mate waarin het plan als vanzelfsprekend en uitnodigend ervaren kan worden, om, zoals ten doel gesteld, een daadwerkelijk recreatieve rol te vervullen in de openbare ruimte van de binnenstad. Als openluchtmuseum is het in elk geval geslaagd.

Marc Nolden

Foto's Lisette van de Pavvoordt

Een cortenstalen coupure snijdt door de vestingwal.